

مآخذشناسی شهرنشینی در ایران

به کوشش: مقتدالانام روانبخش

مآخذشناسی شهرنشینی که در پی می‌آید، کوششی است در ارائه بخشی از منابع موجود در این زمینه برای دانشجویان و علاقمندانی که قصد آغاز مطالعه در مقالات مربوط به شهر را دارند و عمدتاً به گزارشها و کتب مستقلى که در این زمینه تهیه و تدوین شده پرداخته است. از این رو شامل کتب خارجی و مقالاتی که در مجلات مختلف منتشر شده‌اند، نمی‌شود.

مقاله «شبکه شهری در ایران» در حقیقت بازتاب مهاجرت‌های داخلی را در تمرکز شهری بیان می‌نماید و بالاخره مقاله نهایی «بویش شهرنشینی در کاشان» بررسی نمونه‌ای مشخص از شهرنشینی در نیم قرن اخیر است. در این مقاله ضمن ارائه تاریخچه مختصری از شهر کاشان، رشد این شهر از دهه ۱۳۰۰ به بعد مورد بررسی قرار می‌گیرد.

● درآمدی به اقتصاد شهری

تالیف سعید عابدین در کوش- مرکز نشر دانشگاهی- سال ۱۳۶۴- تعداد صفحات ۲۴۴

کتاب حاضر در دو بخش اصلی به رشته تحریر در آمده است. بخش اول کتاب شهر را به عنوان یک پدیده در نظر می‌گیرد و مسائل مربوط به پیدایش شهرنشینی، ساخت شهری، اندازه و رشد شهر را مورد بررسی قرار می‌دهد. در فصل‌های مختلف این بخش، اطلاعات آماری متعددی درباره جمعیت شهرنشین جهان، کشورهای توسعه نیافته و ایران ارائه شده است.

کتاب ضمن مروری بر آمار جمعیت شهرنشینی جهان به تعریف اقتصاد شهری می‌پردازد و اقتصاد شهری را یکی از رشته‌های تخصصی اقتصاد می‌داند که در آن اقتصاد دانان سعی می‌کنند با استفاده از ابزارهای اقتصادی، مسائل و مشکلات یک منطقه شهری را مورد بررسی و ارزیابی قرار دهند. پس از آن موضوع تعریف شهر و شهرنشینی از دیدگاه‌های گوناگون بررسی شده و روند شهرنشینی در جهان و دلایل وجودی آن بر طبق نظریه «هل سینجر» و «ابن خلدون» مطالعه می‌شود.

هل سینجر معتقد است که برای درک مسئله پیدایش شهر، ابتدا باید تفاوت و رابطه شهر و روستا را بررسی کرد و این خلدون منشأ بنیاد شهرها را خصوصیات تجمل خواهی بشر و زندگی در ناز و نعمت می‌داند، موضوع شهرنشینی در جوامع توسعه نیافته، ساخت شهری و بررسی نظریات مربوط به آن، اندازه و رشد شهر از دیگر مباحث این بخش است.

بخش دوم در مجموع به مسائل و مشکلات درون شهر مانند فقر، مسکن، مهاجرت و ترافیک پرداخته است، مسائل مربوط به ارزیابی طرح‌های گوناگون برای رفع مشکلات شهری نیز در این بخش بررسی می‌شود. نقش بخش دولتی در مسائل شهری و لزوم دخالت دولت در حل مشکلات شهری، کیفیت محیط شهری و مشکل رشد شهرنشینی توأم با صنعتی شدن جوامع که مسئله آلودگی محیط زیست را به دنبال خواهد داشت در این مبحث مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است.

● سیاستها، راهبردها، روند ابعاد شهرنشینی در ایران

محمد علی زاده، کاظم کازرونی- معاونت امور اقتصادی وزارت برنامه و بودجه- تیرماه ۱۳۶۵- تعداد صفحات ۱۵۰ در این گزارش، نه تنها به اعداد و ارقام و چندوجهی ابعاد جمعیت شهرنشینی بسنده نشده بلکه روند شهرنشینی و ابعاد توزیعی جمعیت شهرنشین و بخصوص وجوه سیاسی و راهبردی آن مورد توجه قرار گرفته است. در این راستا سعی شده عملکردهای سیاسی و نتایج حاصل از آنها در برخی از کشورهای جهان سوم به منظور آگاهی و وقوف تصمیم‌گیران و سیاست‌گزاران کشور تصویر شود.

فصل اول این مجموعه در ابتدا روند شهرنشینی در آسیا و اقیانوسیه و پس از آن استراتژی و سیاستهای شهری را در کشورهایی مانند جمهوری کره، هند، چین، تایلند و فیلیپین بررسی نموده و پس از آن در فصل دوم، دیدگاهها، سیاستها و استراتژی ابعاد توزیعی جمعیت ایران بیان شده است. به همین منظور در این فصل روند و ابعاد شهرنشینی در سالهای اخیر در ایران و مسائل مربوط به آینده نگری دراز مدت آن (۱۳۵۵-۸۱) مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است.

● شهرنشینی در ایران

فرخ حسامیان، گیتی اعتماد، محمد رضا حائری- موسسه انتشارات آگاه- تهران- سال ۱۳۶۳- تعداد صفحات ۲۱۴ مقالات گردآوری شده در این مجموعه اولین بخش از مطالعاتی است که گروه تحقیق و مطالعات شهری و منطقه‌ای درباره شهرنشینی در ایران انجام داده است. مقالات وجوه مختلفی از شهرنشینی در ایران از قبیل رابطه شهرنشینی و الگوی توسعه اقتصادی، مهاجرت از روستا به شهر و شبکه شهری در ایران را شامل می‌شود. این مقالات پنجمی تنظیم شده‌اند که ابتدا تصویری کلی از شهرنشینی در ایران در نیم قرن اخیر به دست می‌دهد و سپس وجوه مختلف شهرنشینی در ایران مورد بررسی قرار می‌گیرد و در نهایت نمونه‌ای مشخص از شهرنشینی در ایران معرفی می‌شود.

در مقاله اول این مجموعه «شهرنشینی مرحله گذار» زمینه‌های رشد شهری در چشم انداز تاریخی نیم قرن گذشته بررسی شده است. مقاله «مهاجرت داخلی در ایران» به علل و مکانیسم‌های موثر در مهاجرت از روستا به شهر و از شهرهای کوچک به شهرهای بزرگ می‌پردازد. در این زمینه دودسته از علل اصلی تشدید روندهای مهاجرتی از روستا به شهری یعنی علل فقدان رونق شهری و علل حاصل از رونق شهری مورد بررسی قرار می‌گیرد.

روستات بل بهتری تعبیه نمی‌کنید؟ در این عراق که چوب باندازه کافی وجود دارد؟ اما درایکاس ایمان راسخ دارد که این وظیفه می‌است که از شهر سود می‌برند و امور شهر را درست دارند و نه وظیفه مردم آلونک نشین. البته اکثر ساکنین می‌اندیشند که بهبود وضع آلونک‌ها سبب جلب علاقه سایرین شده و همین امر اشتیاق مقامات به از بین بردن آلونک‌ها را تشدید می‌کند. ایکاس ورامانو چون تمامی مردان این منطقه را بونی دارند که در مواقع عدم استفاده و رفتن به بخواب بدقت در کیسه پلاستیکی می‌پیچند. ناآخبار را بخوبی و بطور روزانه دنبال می‌کنند و نشین اخبار فوتبال اشتیاق وافر دارند.

وقتی با ویکاس تنها بودم او تفر عمیق خود را مقامات و کار در رستوران ابراز داشت. او شاهد برگزاری جلسه‌ای از دم کلفت‌های سالوادور در رستوران بود که هنگام صرف غذا احتمالاً برنامه شده دیگری به آلونک‌ها را تدارک می‌دیدند. همین دلیل روزنامه‌ای نیز به چاپ مقالاتی در باب «هجومی‌های جدید» در ناحیه رستوران صادرات کرده است.

ویکاس چهار آلونکی را که به ادعای روزنامه بکشه در محدوده رستوران برپا شده بود را بمن نشان داد. به جز آلونکی که از چندین روز قبل در حال ساخته شدن بود چیزی جز انبوه تپه‌های شنی مشاهده نمی‌شد.

به ویکاس الهام شده است که بزودی کسی یا به پیش‌گذارده و آلونک‌های او را خریداری خواهد کرد و او و خانواده‌اش از آنجا خارج خواهند شد، بی‌اگر این امر رخ ندهد آنان برای حفظ آلونک‌شان مبارزه خواهند کرد. او معتقد است که بزودی کلفت‌های پولدار اگر مطمئن نبودند که بزودی بلایی به سر آلونک‌ها خواهد آمد، اینهمه دانه‌های عظیم در آن اطراف نمی‌ساختند. پولدار در این قبیل امور تجربه دارند و هیچ کس نمی‌تواند از پس آنان برآید و اگر آنان می‌خواهند بکار دانه‌سازی ادامه دهند، آلونک نشین‌ها نیز باید نظارت کنند تا همه به فروش رود. باید آلونک‌ها را طرح جدید شهرسازی که همه در باره آن صحبت می‌کنند حفظ کرده و آنگاه پول بیشتری به چنگ آورد.

البته ویکاس نمی‌داند که با فروش آلونک‌ها به کی‌خواهند رفت لیکن مطمئن است که به «سی‌تی» و «بازادگاهشان باز نخواهند گشت زیرا بهر تقدیر زندگی در اینجا بهتر از موطن اصلی‌شان است. آنان مایل‌اند تا پس از فروش آلونک‌ها به منطقه‌ای نزدیک‌تر به مرکز شهر بروند تا کودکان را به مدرسه کسبیل دارند لیکن نمی‌دانند که اگر خانهای ساسب اینهمه آدم اجاره کنند پولشان تا چه وقت کافی خواهد بود؟ آنان انتظار دریافت چیزی بیش از ۵۰۰ دلار آمریکایی را برای آلونک‌هایشان ندارند.

البته شاید بهتر باشد که آنان به «ایزابلا» منطقه آلونک نشین جدیدی که هنوز جا برای تازه واردین دارد بروند و یا در همین حوالی مانده در محله «اماتا» خانه بهتری بسازند.

صاحب کافه ویکاس و سایر آلونک نشین‌ها را پیش از حد ساده تصور کرده و فکر می‌کند آنان راه و رسم زندگی شهری را نمی‌دانند.

پایان

● تشویق ایده شهرهای میانی به عنوان کلیدی موفق در تعیین خط مشی برنامه ریزی منطقه ای ترجمه حمیده امجدی - سازمان برنامه و بودجه استان تهران - تیرماه ۱۳۶۴ - تعداد صفحات ۹

مقاله حاضر ترجمه مطالبی است که به وسیله «کلاس کونزما» از طرف انستیتوی مطالعات آمایش دانشگاه دورتموند در کنفرانس بین المللی برنامه ریزی آمایش و عمران منطقه ای سال ۱۹۸۴ در شهر برلین آلمان غربی ایراد شده است.

بحران است به بررسی ویژگیهای شهری میانی و توجه موسسات بین المللی توسعه به عمران شهرهای میانی پرداخته و عملکرد برنامه های آنها را بررسی نموده است. براین اساس شهرهای میانی می توانند بنا به موقعیت جغرافیایی شان سه عملکرد اصلی تولیدی، توسعه و تسکین داشته باشند یعنی با تهیه کالاها و انجام خدمات برای ساکنان مناطق کشاورزی اطراف خود و با ایجاد حمایت و تشویق توسعه اقتصادی، اجتماعی منطقه با کاتالیزه کردن یا انحراف فشارهای توسعه از روی متروپل بر مناطق شهری، حالت تسکینی برای آنها داشته باشند.

در خاتمه گزارش به بحث پیرامون اصول توسعه شهرهای میانی پرداخته و ضوابط و جهت گیری های آن را مورد مطالعه قرار می دهد.

● رشد شهرها و توسعه کشاورزی

مترجم رشیداصلانی - دفتر برنامه ریزی منطقه ای وزارت برنامه و بودجه - خردادماه ۱۳۶۴ - تعداد صفحات ۲۵

گزارش حاضر، اثرات توسعه کشاورزی در روند شهرها و تاثیر اقتصادی مراکز شهری در مناطق روستایی و نیز رشد شهرنشینی در تولید کشاورزی در حومه شهرها و روابط متقابل بین آنها را مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار می دهد و در هر زمینه مثالهای واقعی از کشورهای در حال توسعه آسیا، آمریکای لاتین و آفریقا ارائه می نماید و سرانجام به بحث پیرامون سیاست سازمان و برنامه ریزان توسعه منطقه ای در جهت تقویت روابط بین توسعه شهری و توسعه کشاورزی می پردازد.

براین اساس، گسترش شهرها در کشورهای در حال توسعه، تولیدات کشاورزی را به شدت تحت تاثیر قرار می دهد، توسعه کشاورزی هم به نوبه خود رشد شهرها را سرعت بخشیده به اقتصاد شهرهای کوچک و متوسط شکل می دهد، رشد شهرها نیز نه تنها افزایش تقاضا برای محصولات کشاورزی را موجب میشود بلکه بازار عرضه و فروش این محصولات را نیز تامین نموده و الگوهای تولید و توزیع محصول را در مناطق اطراف، دچار دگرگونی می سازد.

● روند شکل گیری شهر و مراکز مذهبی در ایران

حسین سلطان زاده - انتشارات آگاه - سال ۱۳۶۲ - تعداد صفحات ۲۲۸

هدف از تدوین کتاب حاضر بررسی روند تشکیل شهرها در دوره های مختلف تاریخ ایران بویژه نحوه شکل گیری شهرهای مذهبی است. کتاب در سه فصل تهیه و تنظیم شده است که این سه فصل را می توان به سه دوران یا عهد تقسیم کرد:

عهد اول از آغاز اسکان آریانیها تا ورود مسلمانان بطول می انجامد. اطلاعات موجود از ابتدای این عهد بسیار اندک است، در این بخش مسائل شهر و شهرنشینی در مصر، سومر، یونان و ویژگیهای آنها و همچنین دوره های مربوط به جنگل نشینی، غارنشینی، چادرنشینی مورد بحث قرار می گیرد.

عهد دوم از ابتدای ورود مسلمانان شروع میشود، تهاجم آنها به عکس سایر تهاجمات بزرگ تاریخ، نه تنها مانع رشد شهرنشینی، تمدن و فرهنگ ایران نشد بلکه در پرتو تعالیم و جهان بینی اسلام، به آن سرعتی شگرف بخشید، از ویژگیهای شهرهای ایران در این عهد وجود مراکز مهمی چون بازار و مسجد جامع است که آنها را می توان به مثابه شاهرگ حیاتی و قلب تپنده شهر دانست.

عهد سوم از ابتدای روی کار آمدن رژیم پهلوی شروع می گردد. استعمار که در دوره قبل در ایران ریشه دوانیده بود در این هنگام حیات اقتصادی و فرهنگی را از رشد می اندازد و کشور را به وضعی وابسته و نیم مستعمره در می آورد. در این کتاب عهدهای اول و دوم مورد بررسی قرار می گیرد.

● مناطق شهری به عنوان نظامهای فضایی (نظامهای زمان، فضا)

نوشته «اولاف وارنیرد» - ترجمه ق. خلیل زاده - دفتر برنامه ریزی منطقه ای سازمان برنامه و بودجه - شهریور ۱۳۶۳ - تعداد صفحات ۱۶

مقاله حاضر یک مطالعه پژوهشی، تجربی آکادمیک است که توسط یکی از پژوهشگران علوم اقتصاد فضایی و برنامه ریزی منطقه ای سوئد بنام «اولاف وارنیرد» با همکاری دو نفر پژوهشگر دیگر تهیه و به دومین سمینار علوم منطقه ای در سال ۱۹۶۷ میلادی در شهر کپنهاگ دانمارک تشکیل گردید. عرضه شده است.

این گزارش تحقیقی نشانگر چگونگی شیوه های کاربردی در حل مشکلات و نارسائیهای موجود در توسعه و عمران شهری بوده و عملکرد مناطق شهری را در چارچوب پیوسته کنش ها و اتکای متقابل فضایی مورد مطالعه قرار می دهد. بدین منظور موضوعاتی مانند بررسی و تلفیق نظریه های توسعه شهری، کاربرد تحلیل سیستم ها در توسعه شهری، کنش های متقابل بین مناطق شهری، و اتکای متقابل بین بخش های صنعتی و فرآیند شهرگرایی را مورد بحث قرار می دهد.

● شهرها و مسائل مربوط به آنها (بخش نخست)

تالیف: احمد مجتهدی - ناشر: موسسه انتشارات مشعل - بهمن ماه ۱۳۴۹ - تعداد صفحات ۲۹۰

هدف از تدوین کتاب حاضر شناخت علل و عوامل پیدایش شهر و نواحی شهرنشین و سپس مطالعه در مورد تحول جمعیت شهرنشین و افزایش جمعیت در شهرهاست. به این منظور نویسنده مطالب خود را هشت فصل تهیه و تنظیم نموده و در این فصول پیرامون علل شهر و شهرنشینی، جمعیت شهرنشین در کشورهای در حال توسعه، متروپل یا مادر شهر، ترافیک شهرها و مسائل مربوط به نوسازی شهرها بحث کرده است. بر این اساس، از پدیده های مهمی که در قرون اخیر در زندگی اجتماعی و اقتصادی رخ داده عبارت است از ظهور شهرهای متعدد و جدید و توسعه شهرهای کهن و پیشرفت شهرنشینی و تحول شگرفی که نه تنها در سیما و نمای شهرها بلکه در احوال درونی آنها نیز به وقوع پیوسته است. این پدیده نتیجه مستقیم انقلاب صنعتی و ترقی اقتصاد سرمایه داری است که نخست در کشورهای غربی و سپس در کشورهای در حال توسعه نیز راه جسته است. هم آهنگ با توسعه شهرنشینی و پیشرفت تکنولوژی بر مشکلات و مسائل شهری نیز افزوده شده در حقیقت ماشینیزم همراه با تسهیلاتی که در بسیاری از زمینه ها بوجود آورده مشکلات زیادی را نیز همراه داشته و حتی اگر توسعه و پیشرفت ماشینیزم با سرعت فعلی نیز ادامه یابد در آینده نزدیک زندگی در شهرها را فلج خواهد کرد.

● پیدایش انسان و آغاز شهرنشینی

تالیف یوسف فضایی - انتشارات امیرکبیر - آبان ماه ۱۳۴۷ - تعداد صفحات ۳۹۰

هدف اصلی از تهیه کتاب فوق بررسی چگونگی تکامل انسان و آغاز شهرنشینی او و تغییر و تحولات حاصله در آن است. به این منظور گزارشی در چهار گفتار تهیه و تنظیم شده است.

بخش پیرامون آغاز شهرنشینی ملت‌های قدیم و شهرنشینی در بین‌النهرین و سایر مناطق دیگر، از فصل سوم آغاز میشود. فصل چهارم به بررسی پیدایش زبان و خط و سیر تکاملی آن‌ها پرداخته است. براساس مطالعات انجام شده مرحله چهارم از تکامل زندگی و تمدن انسان، مرحله کشاورزی است که شهرنشینی نتیجه رشد و توسعه آن است. باید دانست که همه ملل جهان در یک زمان و به یک باره به مرحله کشاورزی و شهرنشینی نرسیده اند بلکه ابتدا به علت تصادف، پسر به آن مرحله متوجه شده و بتدریج قبایل

بیابان گرد نیمه وحشی از چادرنشینی و خانه بدوشی کشیده، کشاورزی و شهرنشینی را آغازیده است.

● پیش بینی و گذشته نگری جمعیت شهری و روستایی ایران تا سال ۱۳۷۰

توسط حبیب الله خزانه، ابوالقاسم سادات دربنی، آمار ایران، سازمان برنامه و بودجه - اردی بهشت ۱۳۷۰ - تعداد صفحات ۷۵

تشریح حاضر که گزارشی تحقیقی در زمینه پیش بینی جمعیت شهری و روستایی کشور و همچنین گذشته نگری جمعیت ایران است، دو قسمت کلی را در بر می گیرد. نخست با بحث پیدایش شهر و شهرنشینی آغاز گردید پس از ذکر منابع آمار جمعیتی در ایران کوشش شد تا آمار جمعیت گذشته ایران بر پایه نتایج اولین سرشماری عمومی کشور (آبان ۱۳۳۵) مشخص و تعیین گردد. قسمت دیگر که شامل پیش بینی جمعیت شهری و روستایی است بر اساس تعاریف و مفاهیم داده های سرشماری عمومی کشور (آبان ۴۵) به عنوان سال پایه گردیده است.

● ویژگیهای تاریخی شهرنشینی در ایران دوره اسلامی

احمد اشرف - جدا شده از نامه علوم اجتماعی، شماره ۵۶ - دوره اول - تیرماه ۱۳۵۳ - تعداد صفحات ۵۶

هدف از تدوین گزارش فوق بررسی وضعیت تاریخی شهرنشینی در دوران باستان و دوران اسلامی است که در این مطالعه ضمن شناخت ویژگیهای تاریخی شهرنشینی منجمه مفهوم شهر در گذشته، بنیانگذاری، گسترش و روند شهرها و علل و عوامل آن، بنیانهای زندگی شهری، مذهب و انجمن های صنفی، رابطه شهر و دوه مفهوم شهری مورد بحث قرار گرفته است.

براساس مطالعات انجام شده بنیانهای زندگی شهری دوره اسلامی شامل محله، انجمن های اخوت، اصناف، اجتماع مذهبی یا امت و دولت بود. محله واحد اصلی اجتماع بود و پس از آن انجمن های اخوت و اصناف انجمن های شهری قرار داشت... از آنجا که هر محله و خود شهرکی جداگانه بوده و غالباً کساکش میان محلات وجود داشت و اصناف نیز قدرت چندان نداشتند همین عامل همبستگی اجتماع شهری مذهب و دولت بود

● شهرگرایی و شهرنشینی در ایران (به انضمام موقعیت و نقش تهران)

از مهدی امانی - دانشگاه تهران - اردی بهشت ۱۳۵۰ - تعداد صفحات ۸۰

هدف از تدوین گزارش حاضر تجزیه و تحلیل مسائل جمعیتی و شهرنشینی ایران در طول سالهای ۴۵-۱۳۵۰ است.

به این منظور گزارشی در سه بخش تنظیم شده است. بخش اول با تعریف شهر در ایران، افزایش طبیعی جمعیت شهرها، تغییرات شهرنشینی به تفکیک استانها و فرمانداریهای کل را بررسی کرده و موضوع خضرهای اجتماعی، جمعیتی جامعه شهرنشین کشور از قبیل

در نهایت، تهران گرایی و تهران نشینی بخش آخر این بخش را شامل میشود و در این بخش تاریخچه رشد جمعیت تهران ساختمان جمعیت آن، و پیش بینی افزایش جمعیت آن از دیدگاه آماری بررسی شده است.

● سلسله مطالعاتی در شناخت نظام شهری، روستایی در چارچوب برنامه ریزی منطقه ای

نقشه در لزوم مطالعه در جهت رسیدن به برنامه ریزیهای منطقه ای دکتر حسین پیراسته - سازمان برنامه و بودجه استان اصفهان - شهریور ۱۳۶۳ - تعداد صفحات ۴۲

هدف مطالعه حاضر، بررسی جابجائیهای جمعیتی در استان و علل این جابجائیها به خصوص مهاجرت از روستا به شهر طی دو دوره می باشد. دوره اول دو مقطع زمانی ۱۳۳۵، ۲۵ و دوره دوم دهه ۱۳۴۵، ۵۵ را شامل می شود.

مطالعه حاضر در واقع یکی از سلسله مطالعاتی است که در جهت رسیدن به یک هدف کلی تر که همانا شناخت یک نظام شهری، روستایی مناسب در سطح استان است طراحی گردیده است.

بدین منظور گزارش در سه فصل تهیه و تنظیم شده است. در فصل اول هدف و الگوی مطالعه و متدولوژی انتخاب الگوی مطالعاتی مورد بحث قرار می گیرد و در فصل دوم تحولات جمعیتی شهر و روستا در استان اصفهان و مقایسه ای نسبی از نتایج برآورد میزانهای مهاجرت بعمل می آید. موضوع جمعیت و مهاجرت روستایی و شهری و روند جمعیت آنها در فصل سوم مورد بررسی قرار گرفته است.

● درآمدی بر تحول جمعیت شهری در استان کهگیلویه و بویراحمد

تهیه کننده علی داراب لیماتی - سازمان برنامه و بودجه استان کهگیلویه و بویراحمد - اسفند ماه ۶۵ تعداد صفحات ۲۱.

هدف از تهیه گزارش حاضر بررسی پدیده جمعیت و رشد آن در استان کهگیلویه و بویراحمد است و در مجموع، تحولات و حرکات جمعیتی این استان را در نقاط شهری آن بیان می کند. براساس اطلاعات آمده در این تحقیق، در سال ۱۳۶۱ شهرهای استان کهگیلویه و بویراحمد سرشماری شده اند.

در این سال فقط یاسوج، دهدشت و دوگنبدان به عنوان شهر سرشماری شدند. «چرام» و «سی سخت» در آن زمان به صورت روستا بودند. در سال ۱۳۵۵، یاسوج، دوگنبدان، دهدشت، چرام و سی سخت از شهرستانهای این استان جدا شدند. جمعیت این شهرها روز بروز افزوده می شود و از سال عمده آن می توان مهاجرت روستائیان به شهرهای یاسوج، افزایش تعداد شاغلان، نوپایی شهرها، محدودیت زمین در روستاها و بالاخره افزایش طبیعی جمعیت را نام برد.

● وابستگی و شهر نشینی

برگردان: فرخ حسامیان - مطالعات شهری و منطقه ای (۱) - اسفند ماه ۱۳۵۸ - تعداد صفحات ۱۵۶

کتاب حاضر مجموعاً از دو مقاله تشکیل شده است. مقاله اول به بحث پیرامون سازمان یابی فضا در کشورهای نیمه سلطه پرداخته و موضوعاتی از قبیل اشکال سلطه و نوع ساخت بخش سوم در کشورهای جهان سوم و سازمان یابی فضا (مکان) در کشورهای تحت سلطه را مورد بحث قرار داده است. هدف عمده از تدوین این بخش تحلیل روابط سلطه در مقیاس فضایی در جهان سرمایه داری و تعیین نقش فعالیت های بخش سوم در برقراری این روابط است. در این قسمت سعی شده تا نابرابریهای رشد اقتصادی کشورهای تحت سلطه و روابط فیما بین آنها مورد مطالعه قرار گیرد.

● مقاله دوم موضوع ملاحظات تنوریک در بازه شهر

نشینی در کشورهای تحت سلطه را به بحث گذارده و به این منظور روند کلی شهر نشینی در کشورهای توسعه نیافته تبیین گردیده و علل و عوامل اساسی آن بررسی شده است. بعد از کلیات یاد شده انواع مختلف شهر نشینی، در قبل از جنگ جهانی دوم و بعد از آن بررسی می شود. براساس یک نتیجه گیری در این مقاله، شهر نشینی در حقیقت تنها به کمک بالا رفتن بازدهی در روستا عملی می شده و این از دید بازدهی علت اصلی شهر نشینی بوده زیرا جمعیتی از روستائیان به این ترتیب آزاد شده، روانه شهرها می گردند. مکانیزاسیون در بخش کشاورزی که موجب کاهش نسبی و مطلق اشتغال در روستا می شده به این ترتیب موتور اصلی روند شهر نشینی را تشکیل می دهد. پس شهر نشینی بطور عمده از مهاجرت روستا به شهر که محصول ازدیاد تولیدات کشاورزی بوده است صورت گرفته است.

● مقدمه ای بر شناخت مسائل شهری

هوشنگ ساعدلو - مرکز آموزش و پژوهش در برنامه ریزی منطقه ای - سازمان برنامه و بودجه - اسفند ماه ۱۳۵۲ - تعداد صفحات ۴۲

گزارش حاضر که با استفاده از مطالعات مهندسیین مشاور و دو کتاب جغرافیای شهری تألیف «حسین شکری» و مقدمه ای بر روش تحقیق شهرهای ایران، تألیف «دکتر بدالله فرید» تهیه شده است در مجموع به مطالعه تعریف شهر و بررسی نظرات در مورد ساخت شهر و عوامل موثر در آن و شناخت مشکلات شهری پرداخته است. بدین منظور گزارش در چهار بخش به رشته تحریر در آمده است.

در ابتدا ضمن ارائه تعاریف لازم، شیوه رشد شهر بر اساس نظرات مختلف شهر شناسی و ویژگیهای آن را بیان داشته و پس از آن به مطالعه شهر از لحاظ تعیین حوزه نفوذ آن بر زمینهای اطراف و عوامل لازم برای موجودیت یک شهر و نفوذ آن بر محیطهای اطراف را بررسی می نماید در نهایت مشکلات شهرها مورد بحث قرار می گیرد. بر این اساس هر چند که مسائل شهرها در کشورهای مختلف با هم متفاوتند ولی مسائل شهری آنان فوق العاده با هم شباهت دارند. رشد سریع جمعیت در اثر ازدیاد طبیعی آن و مهاجرت، آثار دوران ماشینی، پیشرفت های فنی که بر وضع داخلی آنها اثر می گذارد، از جمله علل بحران شهرنشینی می باشند.

● معماری، شهرسازی و شهرنشینی ایران در گذر زمان

تألیف محمدرضا تقوی نژاد دیلمی - انتشارات یساولی (فرهنگ سرا) - زمستان ۱۳۶۲ - تعداد صفحات ۲۳۶ - جلد اول

کتاب حاضر، ضمن بیان بخشی از تکنیک های معماری و شهرسازی تاریخی ایران و اشاره به تداوم برخی از ویژگی های آن، وسیله ای است برای شناخت زندگی انسانهایی که زمانی در کشور ما زندگی می کردند و با آثارشان چگونگی روابط اجتماعی حاکم بر عصر خود را به نمایش گذاشته اند. بدین منظور کتاب ضمن مقدمه ای در ارتباط با بررسی وضعیت زندگی انسانها و آغاز ده نشینی، کشاورزی و ظهور شهرهای زراعی و روستاهای گسترش یافته به بررسی وضعیت شهر و شهرنشینی در دوره های مختلف تاریخ ایران یعنی مادها، هخامنشیان، سلوکیان، اشکانیان، ساسانیان پرداخته و در هر یک از این بخش ها مسائلی چون توسعه شهرنشینی و معماری، جوامع روستایی، سازمانهای اداری شهرها و ویژگیهای آنها را در دوره مربوط به خود مورد بحث قرار داده است.

● تداوم برخی از ویژگیهای تاریخی زندگی شهری در ایران از دوران ساسانی به دوران اسلامی

احمد اشرف - آبان ماه ۱۳۵۵ - تعداد صفحات ۴۳

هدف از تهیه گزارش فوق بررسی مراحل تاریخی شهرنشینی در دوران باستان و چگونگی شکل گرفتن زندگی شهری در دوران ساسانی و پیوستگی آن با دوران اسلامی است.

علت اصلی تهیه این تحقیق آن است که شهرنشینی در دوران اسلامی از تداوم برخی از ویژگیهای تاریخی زندگی شهری در دوران ساسانی شکل گرفته است. مهمترین جنبه این تداوم، مربوط به مفهوم شهر و رابطه نظام شهری با نظام سیاسی است. گذشته از آن برخی از جنبه های شهرسازی و شالوده سیمای شهرها نیز در این دوره های تاریخی و فرهنگی تداوم یافته است. شهر نشینی در دوران اسلامی از نظر ارکان زندگی شهری و بخصوص از نظر روابط طبقاتی در شهرها از شهرنشینی در دوران پیش از آن تا حدی متمایز است. گزارش در مجموع سعی مینماید تا نکات فوق را باز گو کند.

● گزارش بررسی استعدادهای بالقوه مناطق شهری استان تهران و نحوه استفاده از اراضی شهری در رابطه با مهاجر پذیری و مهاجر فرستی

تهیه کننده علی اذیبی - سازمان برنامه و بودجه استان تهران - دیماه ۱۳۶۱ - تعداد صفحات ۳۵

گزارش حاضر کوششی مقدماتی برای ارائه سیمای استان تهران و اهمیت نقش شهر تهران در مهاجر پذیری و اثرات آن در بافت مناطق شهری استان است. همچنین در این گزارش سعی شده است تا امکانات و ویژگیهای بالقوه و بالفعل شهرهای استان بررسی شده و نحوه کاربرد اراضی آن مشخص گردد. بدین منظور در این گزارش موقعیت جغرافیایی تهران، وضع منابع آب، مهاجرت، شهرنشینی، اشتغال، مسکن و رابطه آن با اشتغال مورد بررسی قرار گرفته است.

● نظری اجمالی به شهرنشینی و شهرسازی در ایران

به کوشش یوسف کیانی - مرکز باستان شناسی ایران و دانشگاه تهران - ۱۳۶۵ - تعداد صفحات ۵۱۲

کتاب یاد شده از دیدن شکل تشکیل شده است که در بخش نخست، شهرنشینی و شهرسازی از هزاره پنجم (ق م) تا ادوار اسلامی به اجمال مورد بررسی قرار گرفته و در بخش دوم، تعدادی از شهرها، متعلق به دوره های مختلف که با تحقیقات و کاوش های باستان شناسی تا حدودی شناخته شده معرفی شده است. شهرنشینی و شهرسازی از هزاره چهارم تا هزاره اول (ق م) دومین تحقیق کتاب است که همراه با نحوه های باستانی نقاط مختلف ایران از نظر معماری و شهرسازی معرفی شده است. شهرنشینی و شهرسازی جنوب شرقی ایران که دارای اهمیت فراوانی است با معرفی شهر سوخته انجام گرفته است. معماری و شهرسازی منطقه شمال غرب ایران بر مبنای بررسی و کاوش های چندساله در منطقه بسطام آذربایجان غربی صورت گرفته است. مقالات کتاب با شهرسازی ایلامی دروشش که تحولات معماری و شهرسازی رابه خوبی نشان می دهد دنبال میشود و سپس با نحوه شهرنشینی و شهرسازی عهد هخامنشی دروشش ادامه می یابد. شهرنشینی و شهرسازی عهد اشکانی با معرفی شهر و محوطه های اشکالی در زادگاهشان هیرکانیا (دشت گرگان امروزی) که بر مبنای بررسیها و کاوش های اخیر انجام گرفته ارائه شده و به دنبال آن مسئله شهرسازی دوره ساسانی با معرفی مراکز و شهرهای مهم آن مورد بحث قرار گرفته است.

شهرنشینی و شهرسازی اسلامی سیمای متفاوت با شهرهای دوره گذشته داشته و دارای ویژگیهای خاص می باشد. خصوصیات بعضی از شهرهای معروف اسلامی با ارائه طرح و نقشه معرفی شده است. آخرین مقاله بخش نخست کتاب اختصاص به ویژگیهای شهرهای حاشیه کویر دارد. در بخش دوم کتاب سعی شده است نمونه هایی از شهرهای ایران متعلق به ادوار مختلف معرفی گردد. سیمای شهرهای ایران از دیدگاه جهانگردان فصل دیگری از کتاب است که

● شهرگرایی و شهرنشینی در کشورهای رو به توسعه

نوشته جرالدریز - ترجمه اسدالله معزی - دفتر مطالعات و معیارهای ساختمانی وزارت آبادانی و مسکن - سال ۱۳۵۱ - تعداد صفحات ۲۰۷

هدف اصلی از انتشار این کتاب ارائه بحثی در رابطه با شهرنشینی در مرحله نوسازی (مدرنیزه شدن) کشورهای رو به توسعه است. کتاب در ۵ فصل تهیه شده که در فصل اول حدود و میزان شهرنشینی مورد بحث قرار گرفته و به اختصار شهرنشینی در خارج از قلمرو و اجتماعات غربی تجزیه و تحلیل شده است. سپس شهرنشینی در گذشته و مقایسه آن با زمان حاضر مورد بحث قرار گرفته است. در فصل سوم، نقش شهر، انواع و خصوصیات شهرنشینی در کشورهای در حال توسعه بررسی می شود. در این فصل درباره نقش شهرها از یک طرف در پاسداری از وظایف گذشته و از طرف دیگر در توسعه تجارت، کمک های خارجی و فعالیت های بین المللی دارند گفتگو می شود و میزان گنجایش آنها و امکاناتی که در هر شهر از نقطه نظر اشتغال، تأمین مسکن، سروردراری از خدمات عام المنفعه، تهیه مایحتاج غذایی و کسب دانش وجود دارد، بررسی می شود، ارتباط شهرنشینی و صنعتی شدن کشورهای در حال توسعه، محل، موقعیت، وسعت و ارتباط نواحی با یکدیگر و تصور کلی شهر از جمله مباحث این فصل است.

فصل بعدی به بحث درباره ساکنین شهرهای کشورهای در حال توسعه اختصاص دارد. در بررسی وضع ساکنین سئوال متعددی مطرح است از جمله آنکه، اینها چه افرادی هستند؟ خصوصیات و تعدادشان کدام است؟ از چه نژادی هستند و چرا در یک سرزمین معین گرد آمده اند؟ و... در این فصل تعداد زیادی تغییرات داخلی و موقتی خاصه تحریک اجتماعی و فیزیکی و فصلی و نظایر آن، پدیده های گوناگون نهادهای که در توسعه شهرنشینی دخالت دارند، بررسی می شود.

در فصل چهارم به گسترش شهر در کشورهای که سریع توسعه می یابند توجه شده است. برای بررسی این شهرها ابتدا به الگوهای رشد اشاره شده و سپس به عوامل اکولوژیکی که در این رشد مؤثرند پرداخته می شود. وضع برنامه ریزی شهر از دیدگاه نظری، عملی و مسائل و خط مشی های مربوطه در این فصل ارائه می گردد.

بالاخره در فصل آخر کتاب بحث کوتاهی در مورد آینده شهرها به عمل آمده است. این بحث حاوی آن است که آیا خصوصیات گذشته شهرنشینی ممالک رو به توسعه را می توان برای آینده پیش بینی نمود و یا وضع شهرنشینی آتی ممالک توسعه یافته با سیمای کنونی شهرنشینی آن ها کاملاً متفاوت خواهد بود.

● جغرافیای شهری (تجزیه و تحلیل مقدماتی)

تألیف جیمز اچ. جانسون - ترجمه گیتی اعتماد - دانشگاه ملی ایران - مهرماه ۱۳۵۲ - تعداد صفحات ۲۳۵

کتاب حاضر در اصل از کتب درسی دانشگاه لندن بوده که به وسیله «جیمز جانسون» استادیار دانشگاه لندن در رشته جغرافیا نوشته شده است. کتاب در نه فصل تنظیم و در هر یک از فصول آن یکی از مباحث جغرافیای شهری مورد بحث قرار گرفته است. فصل اول ضمن مروری بر منشاء شهرهای اولیه و بسط زندگی شهری در اروپا به بررسی اثر انقلاب صنعتی در تغییر چهره شهرها و جمعیت ساکنین آن پرداخته است و در فصل دوم موضوع جامعه شهری و شکل شهر و مباحث به ساختمان های با شکوه بررسی می شود به این معنی که رنسانس، ظهور سرزمین ملت های جدید را به همراه آورد و پایتخت ها وسیله ای برای بیان قدرت و اعتبار ملی گردیدند. در فصل سوم مسئله خصوصیات دموگرافیک جمعیت های شهری و تضاد های شهری و روستایی و اثرات آن در تحولات اجتماعی و اقتصادی مورد مطالعه قرار می گیرد. خصوصیات شغلی جمعیت های شهری و ساخت مشاغل آنها، موضوع فصل پنجم کتاب است.

و فصل ششم به تعاریف و ویژگیهای مرکز شهر پرداخته است. براین اساس مرکز شهر بخشی از شهر توصیف می شود که در آن خرده فروشی کالاها و خدمات و فعالیت های گوناگون دفتری برای سودآوری بخش خصوصی بطور کامل تسلط دارد. فقدان جمعیت مسکونی و صنایع کارخانه ای و وجود تخصص های دامی در مرکز شهر از ویژگیهای آن است.

حومه های مسکونی در اطراف شهرهای بزرگ، توسعه آنها پس از جنگ جهانی دوم، حاشیه شهری و روستایی و محدودیتهای گسترش شهری بحث هفتم کتاب است. فصل هشتم نیز نواحی صنعتی در شهرها و جاذبه آنها و توسعه صنایع حومه ای را بررسی کرده و در نهایت در فصل نهم نظریه های مربوط به ساخت شهری مورد تجزیه و تحلیل قرار می گیرد.

● جغرافیای شهری

تألیف حسین شکویی - کتابفروشی تهران - اسفندماه ۱۳۵۴ - تعداد صفحات ۴۲۷

هدف از تهیه کتاب فوق بررسی نظرات مختلف در مورد ساخت شهری و برنامه ریزی آن، ویژگیهای جامعه شهری و بررسی خصیصه های آن در مناطق مختلف دنیسا منجمله ایران بوده است. بدین منظور این تحقیق در شش فصل تهیه و تنظیم شده است: مروری بر نظریات جامعه شناسان و محققین اجتماعی در مورد ساخت و یافت شهر، بررسی عوامل مؤثر در مورفولوژی شهر و رابطه نقش شهر با ساخت آن، طرح های شهری و مسائل اجتماعی و اقتصادی آنها، طبیعت شهرها و وابستگی های آن و مقایسه شهر و شهرک، شبکه بزرگ شهری، سلسله مراتب شهری و تأسیسات آن در شرایط گذشته و حال، شناخت جامعه شهری از دیدگاه تراکم جمعیتی، اقتصاد شهری و نقش شهر و ساختمان اقتصادی و اجتماعی آن مباحث مطرح شده در فصول اول تا چهارم کتاب می باشد.

فصل پنجم خصیصه های شهری در نواحی مختلف جغرافیایی مانند شهرهای سنتی قاره آسیا، شهرهای سابق صنعتی، شهرهای استعمارزده، نفوذ اروپائیان و توسعه پستاد آسیا و خصیصه های شهری در ممالک غربی، چهره و بافت شهرهای خاورمیانه و... را تحلیل می نماید و در نهایت مسئله چهره و بافت شهرهای ایران و نقش مذهب در چهره و بافت آنها و بررسی وابستگی شهر در ایران در فصل پنجم به رشته تحریر در آمده است. براین اساس در شکل گیری بافت شهرهای ایران مثل اغلب نواحی جغرافیایی دنیا، همکاری و همراهی عوامل محیط طبیعی و نقش مناطق داخلی شهرها از جهات اداری، تجاری و مذهبی لازم بوده است، وابستگی حکومتی، تجاری و مذهبی در طول زمان موجب شده است که شهرهای ایران همچنان به سنت های کهن خود وفادار بمانند و ویژگیهای فرهنگی دوره های گذشته را به خوبی در چهره و بافت خود منعکس نمایند.

● مقدمه بر جامعه شناسی شهری

حسین ادیبی - انتشارات شبگیر - سال ۱۳۵۵ - تعداد صفحات ۲۵۸

کتاب حاضر سعی بر آن دارد تا کلیه جوانب شهرها را مورد بررسی قرار دهد هر چند که بر جنبه های فیزیکی و اجتماعی آنها بیشتر تأکید نموده است.

کتاب در ۸ فصل جداگانه تدوین شده است، فصل اول تاریخچه مطالعات جامعه شناسی شهری را بررسی کرده و جامعه شناسی شهری را مطالعه ویژه ای از تأثیر فوق العاده انسان بر محیط طبیعی و ایجاد محیط های مصنوعی که عمده ترین آنها شهرها است می داند.

پس از آن به تعریف شهر پرداخته و به این نکته اشاره دارد که هیچکس تعریف رضایت بخشی از شهر را به دست نمی آورد، شهر مثل هر مقوله اجتماعی دیگری تجربه است ولی عناصر مشترک آن، ساکنان، ساختمانها، وسایل حمل و نقل، تأسیسات و غیره همه وجودهای عینی با ماهیت های متنوع اند.

فصل دوم منشاء و روند تکاملی شهرها و تاریخچه شهرنشینی را بطور اختصار بیان می دارد و در فصل سوم عوامل موقعیتی شهرها مورد بحث قرار می گیرد.

توسعه اکولوژیکی شهرها موضوع فصل چهارم کتاب را شامل می شود، براین اساس اهمیت شرایط اکولوژیکی فقط مربوط به منشاء و توسعه شهرهای گذشته نیست بلکه امروزه هم در زندگی شهرنشینی در سراسر کره زمین صادق بوده و توسعه و شکل یابی شهرها مطابق با آن شرایط صورت می گیرد. فصل پنجم بر سه های اکولوژیکی شهرها و اینکه توسعه و رشد چند بعدی شهرها به ناگهان صورت واقعتی بخود نمی گیرد را بررسی می نماید و براین نکته تأکید می نماید که رشد شهرها محصول پروسه درازمدت گذشته

است که تا زمان حاضر ادامه داشته و دامنه ای بی انتها کشانده میشود.

فصل ششم، به موضوع زمین های شهر، مسکن زیباسازی آن پرداخته و ضمن مروری کوتاه بر تئوری مربوط به نوع کاربرد زمین های شهری به مشکل مسکن جوامع شهری و علل و ریشه های آن پرداخته است. شهر غول آسا فصل هفتم کتاب را تشکیل می دهد. در این فصل ضمن ارائه نظرات «پیترهال»، «هانس بلومفیلد» و «هیو» جامعه شناسان شهری، مسئله نیازها و شرایط زندگی امروز در کشورهای مختلف را از علل پدید آمدن این شهرها است.

روش شناسی شهری آخرین فصل کتاب را شامل می شود این بخش به چگونگی تحقیق و گردآوردن اطلاعات و حقایق از اجتماعات تخصصی داده میشود. دانش پژوه که علاقمند به تحقیقات تجربی بر پایه منابع دست اول هستند باید راهنمایی داشته باشند که این فصل در راهنمای عملی تحقیق آنان را تشریح کرده است.

● مقالاتی در باب شهر و شهرسازی

دکتر منوچهر مزینی - انتشارات دانشگاه ملی ایران - سال ۱۳۵۵ - تعداد صفحات ۳۲۱

کتاب حاضر مجموعه مقالاتی است که در سه بخش تحت عناوین «در تأثیر عوامل اقتصادی و اجتماعی بر شهرنشینی»، «ملاحظات انتقادی» و «مطالعه فرم توسعه شهرها و چند پیشنهاد برای بافت ها» به رشته تحریر در آمده است.

کتاب مشتمل بر هفت مقاله است. سه مقاله نخست مسائل شهر را بیشتر از جنبه های جغرافیای اقتصادی و علوم اجتماعی بررسی می کند. از این سه مقاله دو مقاله اول به بررسی نظریات قدیمی و در عین حال اساسی بافت شهرها و روابط اقتصادی و اجتماعی می پردازد و مقاله سوم که با ملاحظات نظریات تازه تهیه شده است تصور تازه ای از روابط آدمیان و روابط شهری به وجود آمده بیان می دارد. مقاله چهارم و پنجم انتقاد از وضع موجود شهرها و اقدامات شهرسازی و شهرسازی معاصر اختصاص یافته است.

در مقاله پنجم «لوئیس ماقره» مشکلات شهر را از جانب دیگر و به عمق بیشتر مورد مطالعه قرار می دهد و مقاله وی پاره ای از علل انتقادات مقاله قبلی را روشن می سازد. دو مقاله آخر به بافت شهرها و بررسی پیشنهادها برای آینده شهرها اختصاص یافته است.

● توسعه اجتماعی، اقتصادی مناطق ایران و نظام شهر

محمد حمصی - مرکز آموزش و پژوهش در برنامه ریزی منطقه ای، سازمان برنامه و بودجه، سازمان ملل متحد، تهران، آبان ۵۳ - تعداد صفحات ۴۸

هدف از مقاله حاضر تعیین مناطق همگن ایران از نظر اجتماعی، اقتصادی و سلسله مراتب شهری وابسته به آنها، راه کاربرد تکنیک های آماری چند متغیره بر اساس ترکیب مشخصات و شاخص ها است.

در این بررسی کوشش شده است که با استفاده از تحلیل چند متغیره، بطور مقدماتی نظام مناطق کشور معین شود، استفاده از تکنیک آمد در گزارش (منحنی های لازار) بررسی ساخت جغرافیایی (مکانی) خصوصیات اجتماعی اقتصادی کشور از راه توجه همزمان نه تنها به متغیره متعدد، بلکه به کلیه تقسیمات فرعی، امکان پذیر است.

برادرش شعله نوری - مدیریت امور عمران شهری و مسکن
 در سال ۱۳۶۵ - تیرماه - تعداد صفحات ۳۱
 در مجموع دو هدف را دنبال می کند. هدف اول
 آنست که است که آیا شهرهای کوچک رشد می کنند یا
 نه. هدف دوم رهنمودهای لازم جهت توسعه
 شهرها است که چه باید باشد و چگونه قابل اجرا است.
 روشی است در این زمینه که براساس داده های
 نظریاتی نقش شهرهای کوچک را در توسعه ملی
 در دوره ممالک جهان سوم بیان دارد. این ترجمه فصلی
 از کتاب «The Role of Small Cities in National
 Development» است که به وسیله مرکز توسعه منطقه ای ملل
 متحدین و منتشر شده است.

در این چهار قسمت تنظیم شده است. بخش نخست به
 بحث انحصاری یافته و در بخش دوم این موضوع مورد
 بررسی قرار گرفته که علی رغم اعتقادات عمومی، کشورهای
 توسعه یافته نشان داده اند که برای شهرهای متوسط و
 کوچک بودجه کمتری در نظر گرفته اند. در این بخش
 به بررسی نقش شهرهای کوچک و متوسط در توسعه
 اقتصادی و اجتماعی در این کشورها پرداخته شده است.
 در این قسمت همچنین مدارک و شواهدی از
 کشورهای هند، جمهوری کره و فیلیپین در زمینه
 شهرهای کوچک و متوسط مورد بررسی
 شده است. در این بخش به بررسی نقش شهرهای
 متوسط و بزرگ در توسعه اقتصادی و اجتماعی در
 کشورهای توسعه یافته و همچنین نقش شهرهای
 متوسط و بزرگ در توسعه اقتصادی و اجتماعی در
 کشورهای در حال توسعه پرداخته شده است. در این
 بخش به بررسی نقش شهرهای کوچک و متوسط
 در توسعه اقتصادی و اجتماعی در کشورهای
 توسعه یافته و همچنین نقش شهرهای متوسط
 و بزرگ در توسعه اقتصادی و اجتماعی در
 کشورهای در حال توسعه پرداخته شده است.

مهاجرت و شهرنشینی

مهندس غزالی، کاظم کارزونی - سازمان برنامه و بودجه -
 معاونت و نظری انسانی - سال ۱۳۶۳ - تعداد صفحات

در این فون اصولاً به بررسی تغییر و تحولات مهاجرت
 و شهرنشینی در ایران از آمارهای لازم در مورد شهرنشینی و
 مهاجرت استفاده کرده است. مسائلی که بطور اجمال در این
 کتاب مورد بحث قرار گرفته شاید بتواند تا حدودی روشنگر
 مسائل و کفایت مهاجرت های داخلی کشور باشد و سیاست
 های لازم و تصمیم گیرندگان را در اتخاذ تدابیر و شیوه های
 مناسب تر راسازی رشد و توسعه ملی یاری دهد.

در دو فصل عمده تهیه و تدوین شده است که در
 فصل اول نحوه کیفی مهاجرت های داخلی منجمه
 شهرهای جدید کننده مهاجرت در برخی از کشورهای
 مختلف توزیع قطعی رشد و سیاست پراکنندگی شهرنشینی،
 مهاجرت از روستا به شهر و پدیده مهاجرت بررسی شده و در
 فصل دوم ارائه آمارهای مربوط به مهاجرت داخلی در
 سالهای ۵۵ - ۱۳۴۵ و ۶۱ - ۱۳۵۵ تحولات جمعیت
 و شهرنشینی و برآورد جمعیت برخی از شهرهای ایران
 براساس فرض های مختلف مورد مطالعه قرار گرفته است.

مفهوم شهر (۱)

انتشارات نشر ایران - مهر ماه ۱۳۵۸ - تعداد صفحات

کتاب حاضر متشکل از مجموعه مقالاتی است که
 صاحب نظران سرشناس مکاتب گوناگون در مورد
 مفهوم شهرنشینی نوشته شده است. اولین مقاله تحت
 عنوان «تاریخچه مختصری از جامعه شناسی مکتب
 ماکس وبر» به بررسی دیدگاه های این مکتب در مورد
 مفهوم شهر پرداخته است.

نظرات «لوئیس ویرت» یکی از نظریه پردازان مطالعات
 شهری آمریکای شمالی و «جرج زیمل» جامعه شناس
 آلمانی نیز در این مجموعه بیان شده است. در این کتاب
 به روشنی به بررسی دیدگاه های مکتب ماکس وبر
 پرداخته شده است. در این کتاب به بررسی دیدگاه های
 مکتب ماکس وبر پرداخته شده است. در این کتاب
 به بررسی دیدگاه های مکتب ماکس وبر پرداخته شده است.

بینش محققین مارکسیست آورده شده و مقاله «شهرنشینی و
 طبقات اجتماعی» از «پل سینجر» معرّف دیدگاه
 صاحب نظران آمریکای لاتین است که پدیده شهر را همواره
 با در نظر گرفتن شرایط تاریخی حاکم بر پوشش اقتصادی،
 اجتماعی هر منطقه قابل تبیین می دانند.

از دیگر صاحب نظران آمریکای لاتین که شهر را از
 دیدگاه جامعه شناسی تاریخی مورد توجه قرار می دهند
 «فرناندو هنریک کاردوسو» است که در این مجموعه با
 نظرات او در مقاله ای تحت عنوان «شهر و سیاست» آشنا
 خواهیم شد.

● مفهوم شهر (۲)

انتشارات آگاه - دیماه ۱۳۵۸ - تعداد صفحات ۱۷۶
 کتاب حاضر نیز مجموعه مقالاتی است که توسط گروه
 تحقیق و مطالعات شهری و منطقه ای گردآوری و ترجمه و
 تنظیم شده است و به عنوان نخستین گام برای فراهم نمودن
 زمینه طرح مسائل شهر و شهرنشینی از آن یاد میشود.
 انتخاب مقالات و نظریات این مجموعه نه تنها بخاطر
 روشن شدن مفهوم شهر از دیدگاه افرادی خاص بوده است
 بلکه به جهت اهمیت هر یک از آنها خواه به عنوان
 بنیانگذاران یکی از مکاتب فکری در قرن اخیر و خواه در
 زمینه تاثیرات عمیقی است که هر کدام بر جریان های اندیشه
 معاصر بر جای نهاده اند.

اولین مقاله کتاب حاضر تحت عنوان «شهرنشینی و
 طبقات اجتماعی» از پل سینجر به تحلیل پوشش به وجود
 آمدن شهر پرداخته و منشاء و پیدایی شهر را مترادف با
 پیدایی جامعه طبقاتی و بالنتیجه حاصل آن می داند.
 «شهر گرایی شیوه ای از زندگی» نیز نوشته «لوئیز
 ویرت» است که در این کتاب به بحث گذارده میشود او
 اعتقاد دارد که یک تعریف با ارزش از شهرنشینی نه تنها
 باید شامل خصوصیات مشترک تمام شهرها لاقول در فرهنگ
 ما باشد بلکه بایستی بتواند به کشف تفاوت های آنها نیز کمک
 نماید. می توان از نظر جامعه شناسی، شهر را محل سکونت
 وسیع، دائمی و مترکم افرادی که از نظر اجتماعی همگونند
 تعریف کرد.

سومین مقاله به بررسی رفتار انسانی در محیط شهری
 پرداخته و پس از آن مقاله ای با پیش ماکس وبر از «ژان
 رمی» در رابطه با شهرنشینی آمده است. نگرش «وبر» به شهر
 به عنوان مکانی است که همانند دوران باستان محل استقرار
 استقامات نظامی بوده و همانند قرن وسطی محل استقرار قدرت
 اقتصادی است. کوشش «وبر» در آن است که روشن سازد که
 چگونه شهر به عنوان مکان طرحی جمعی، استراتژی ای را
 اتخاذ می نماید که بتواند با ایجاد دگرگونی در جهت کسب
 قدرت اصلی پیش رود.

در نهایت مقاله آخر به بحث شهر مدرن پرداخته است. در
 این مقاله که توسط «گالبرت» در سال ۱۹۷۰ نوشته شده،
 تلاش شده است تا با عنوان نمودن مسائلی چند درباره شهر،
 سرمایه داری را توجیه نماید و نه ارائه شناختی منظم و دقیق
 از شهر. بینش نویسنده بسیار کلی گرا و التقاطی است چون
 اولاً به شهر در سراسر عالم نظر دارد و التقاطی است به دلیل
 اینکه وجود سرمایه داری انحصاری را با حذف زوائد و
 اصلاحاتی می پذیرد.

● دو مقاله در مورد مفهوم شهر

ترجمه سیدسعید زاهد زاهدانی - دانشکده ادبیات و علوم
 دانشگاه شیراز - مهر ۱۳۶۳ - تعداد صفحات ۲۴
 دو مقاله در مورد مفهوم شهر ترجمه مقالات «هارولد ام.
 می یر» و «لئو اف. شورو» است که در مورد «تعاریف شهر» و
 «شهر به عنوان یک ارگانیزم اجتماعی» تدوین شده است.

در مقاله اول ضمن تعریف شهر، ویژگی های آن به عنوان یک
 اجتماعی که دارای جمعیتی نسبتاً ثابت با ساکنین غیرثابت و
 ترکیب اجتماعی چندگانه است، مورد بررسی قرار می گیرد.

مقاله دوم به بررسی و تعاریف ارگانیزم اجتماعی شهر
 پرداخته از بوجود آمدن اولین مناطق شهری سخن می گوید:
 واحدهای سلولی کوچک روستایی، بدون تفاوتها و
 پیچیدگی های اجتماعی که هر جزئی تقریباً مثل دیگر اجزاء
 همه کار می کند، به تدریج تبدیل به ساختهای پیچیده ای که
 حول محور خاصی سازمان داده میشود با بافت ها و
 ارگانیزم های تخصصی، این تصویری از نحوه نگریستن به
 شهر به عنوان یک ارگانیزم اجتماعی است. پس از آن
 استدلالات این نحوه نگریستن را بیان داشته و از نظرات
 جامعه شناسانی چون «پارک»، «هربرت اسپنسر» فیلسوف و
 جامعه شناس انگلیسی، «لوئیس ویرت» و..... بهره جسته
 است.

● اقتصاد سیاسی شهرنشینی

نوشته پل سینجر - برگردان مهدی کاظمی بیدهندی، فرخ
 حسامیان - انتشارات نشر ایران - سال ۱۳۵۸ - تعداد
 صفحات ۱۹۸

هدف نویسنده در این کتاب ارائه تحلیلی جامع و همه
 جانبه از پوشش شهرنشینی خاصه در کشورهای توسعه نیافته
 است. پس از مقدمه ای در باره بنیانهای طبقاتی پوشش
 شهرنشینی، نویسنده به نقد نظریات موجود در باره
 شهرنشینی و رابطه شهرنشینی و وابستگی در کشورهای
 توسعه نیافته می پردازد. در این مباحث مسائلی چون ریشه
 مهاجرت های داخلی (از شهر به شهر و از روستا به شهر)،
 حاشیه نشینی، متروپل نشینی و نظام اقتصاد شهری مطرح
 شده است.

بطور کلی تحلیلهای این کتاب براساس شناخت
 وابستگی ساختی در چهارچوب سرمایه داری انجام شده
 است. لازم به توضیح است که هرچند نویسنده برای آوردن
 شواهد و تجربیات عینی به مورد آمریکای لاتین رجوع
 می کند، لیکن مسائل و تحلیلهای مطرح شده در این اثر، در
 باب مسائل شهر (ترافیک، اشتغال، حاشیه نشینی) از اعتبار
 کلی و همه جانبه برخوردار است.

● برنامه عمران شهری (پنجساله اول) ۶۶-۱۳۶۲

سازمان برنامه و بودجه - سال ۱۳۶۱ - تعداد صفحات ۳۴
 گزارش حاضر در مجموع اهداف و سیاستهای عمران شهری را
 در برنامه پنجساله اول دولت جمهوری اسلامی ایران بیان
 می دارد.

بدین منظور در این گزارش ابتدا وضع گذشته و موجود
 بخش عمران شهری به اختصار مورد بررسی قرار گرفته و
 ضمن ارائه مسائل و مشکلات، هدفها و سیاستهای کلی بخش
 عمران شهری در دوره ۶۶-۱۳۶۲ بیان شده و درخاسته
 سیاستهای اجرایی و ارشادی و منابع مورد نیاز آن مطرح شده
 است.

براین اساس افزایش جمعیت کشور، رشد شهرنشینی و
 مهاجرت روستائیان و ساکنین شهرهای کم درآمد به شهرهای
 بزرگ به منظور اشتغال و تأمین زندگی شهری بهتر، برنامه
 ریزان را در موقعیتی قرار داده است که مفهوم جدیدی از
 عمران شهری و شهرسازی را مورد توجه قرار دهند. لذا برای
 حل این مشکل باید به دو نکته اشاره کرد:

نظام جدید برنامه ریزی شهری و شهرسازی از دیدگاه برنامه
 ریزی منطقه ای که قادر باشد هماهنگی و همگامی طرحهای
 جامع شهری با فعالیتها و تحولات اجتماعی اقتصادی،
 فرهنگی و عمرانی را بیوند داده، توزیع جمعیت و هدایت و
 کنترل آنرا امکان پذیر سازد.

- تأمین کمربدهای تسهیلاتی و خدمات شهری با نگرشی
 تازه و درک وسعت و اهمیت آن، چنان برنامه ریزی شود که
 بتواند نیازهای آینده و کسبدها را جبران نماید.